

УДК 347.628.42(477+439)

Булеца Сибіла Богданівна,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

ЦИВІЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

«Одружитись зовсім не важко, важко бути одруженим».
Унамуно

Постановка проблеми. Необхідність приведення законодавства України до вимог Європейського союзу викликає потребу у дослідженні тих проблем, які мало були досліджені, можливо через негативне ставлення громадскості до них, але ці проблеми є і їх потрібно аналізувати. Зазначу, що прагнення створювати сім'ю та проживати у ній закладено в людині природою. В законодавстві поняття «сімейний союз» не обов'язково є зареєстрованим шлюбом. Саме тому право на сім'ю є одним з визначальних особистих немайнових прав фізичної особи в законодавстві більшості країн світу. Не обходить увагою зазначене особисте немайнове право і наше законодавство. На думку Є.М. Ворожейкіна, сім'ю характеризує насамперед спільне життя людей. Відсутність спільного життя означає припинення сім'ї, хоча союз між особами є (нерозірваний шлюб при фактичному припиненні шлюбних відносин між подружжям). Спільне життя в сім'ї характеризується цілеспрямованістю [1, с.16]. Спільне життя – це не тільки спільне проживання, а й спільність сімейних інтересів, взаємна потреба в постійному спілкуванні один з одним [2, с.34- 35], тому це можуть бути і особи однієї статі.

Стан дослідження теми. В Україні на сьогоднішній день питання цивільного партнерства є не досить дослідженим. Деякі науковці роблять спроби аналізувати дану проблематику, серед них: О.М. Калітенко[3], Ю.О. Пилипенко[4], І.Е. Ревуцька[5]. Можемо виділити закордонних науковців, а саме:É. Csüri [6], T. Bárczó [7],A. Hegedüs [8], Sz. Kuti [9], E.Kriston [10], O. Szeibert [11], Á. Tóth [12].

Метою даної статті є дослідити та проаналізувати інститут цивільного партнерства в Україні та Європі, виявити його особливості та форми.

Виклад основного матеріалу. В римському праві у законах Lex Julia demaritandis ordinibus і у lex Papia Poppaea (§75) передбачалося, що обіцянка

неодружуватися вважалася недійсною, а якщо це була умова отримання спадщини, такою що не існує. Якщо особи проживали разом без шлюбу, крім наречених, чоловіки віком не менше 25 років і не більше 60 років, і жінки не менше 20 років і не більше 50 років, не могли успадковувати за заповітом, крім випадків, якщо майно залишене родичем 6 лінії споріднення або одружилися до спливу 100-го дня після смерті спадкодавця. Однак, в римському праві передбачалося *matrimonium iuris gentium* (шлюб між особами, що не мали *conubii Jus*), *concubinatus* – від шлюбу відрізняється конкубінат, дозволене законом постійне (а не випадкове) співжиття чоловіка і жінки, проте не відповідає вимогам законного шлюбу. Конкубіна не розділяла соціального стану чоловіка, діти від конкубіни не підлягали батьківській владі. Незважаючи на моногамний характер римської сім'ї, для чоловіка в республіканську епоху вважалася допустимим поряд з *matrimonium* з однією жінкою полягати в конкубінаті з іншою (навіпаки, співжиття жінки з іншим чоловіком, крім чоловіка, давало право чоловікові убити дружину) та *contubernium* (між рабами при відсутності *conubium* не укладається шлюб) [13, с. 469-470]. Таким чином, без шлюбу проживати жінці та чоловікові в Римський період було заборонено, але конкубінат був дозволений. Все це перші паростки спільного проживання осіб, що в подальшому переростало в партнерство.

В листопаді 2015 року Кабінет Міністрів ухвалив План дій щодо реалізації Національної стратегії у галузі прав людини на період до 2020 року, затвердженим розпорядженням Кабміну від 23.11.2015 за №1393 р, планувалося до II кварталу 2017 року розробити законопроект про легалізацію зареєстрованого цивільного партнерства – для різностатевих і одностатевих пар [14]. Підпункт 6 передбачає розробку та подання на розгляд Кабміну проекту Закону про зареєстроване

цивільне партнерство для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права не свідчення проти свого партнера, можливості брати кредит у банку і т.д.

Оскільки такий проект Закону України «Про цивільне партнерство» був представлений 26.04.2017 [15] виникає необхідність проаналізувати досвід європейських країн про ефективність існування зареєстрованого партнерства. Звернемося до однієї з країн Європейського Союзу Угорщини, близького нашого сусіда, де недавно був прийнятий новий Цивільний кодекс (2013 року) [16]. А зареєстровані партнерські відносини узаконені були в Угорщині ще з 1 липня 2009 року, шляхом прийняттям закону №XXIX [17].

В проекті Закону «Про цивільне партнерство», дано визначення, що цивільне партнерство – це відносини між фізичними особами, які можуть бути одного або різних полів та оформлені у встановленому законом порядку. А цивільні партнери – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, та уклали відповідний Договір у встановленому законом порядку. Цивільне партнерство створюється на підставі Договору про цивільне партнерство, який зареєстрований нотаріально. Проживання разом без укладання Договору не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків цивільного партнерства. Цивільні партнери мають рівні права та обов'язки. Особа, яка досягла 21-річного віку, має право на укладання Договору цивільного партнерства. Фізичні особи можуть одночасно перебувати лише в цивільному партнерстві. Воно виключає можливість перебувати одночасно у шлюбі. Цивільні партнери мають право на повторне цивільне партнерство та/або шлюб лише після припинення попереднього цивільного партнерства та/або шлюбу [15].

Дійсно, за останніх декілька років збільшилась кількість європейських країн, які визнають різні форми позашлюбних союзів, серед них Норвегія, Ісландія, Нідерланди, Бельгія, Франція, Португалія, Іспанія, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Україна та ін. В той же час ряд країн СНД не визнають фактичні шлюбні відносини та не надають їм правового значення (Російська Федерація, Азербайджанська Республіка, Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Молдова, Грузія та ін.). На відміну від зазначених країн, законодавство України визнає правові наслідки фактичного шлюбу, встановивши на законодавчому рівні принцип, згідно з яким майно, придбане в період спільного проживання,

належить фактичному подружжю на праві спільної сумісної власності (ст. 74 СК України). Більш того, у відношенні придбаного за час спільного життя майна фактичного подружжя діють норми, що регулюють право власності подружжя, що зареєстрували свій шлюб у передбаченому законом порядку, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Зазначають, що наше суспільство не готове до запровадження цивільного партнерства як такого [4].

О.М. Калітенко вважає, що виникла необхідність у перегляді позиції щодо зареєстрованого партнерства, зазначаючи, що невизнання прав і обов'язків осіб, які знаходяться у незареєстрованих одностатевих чи різностатевих стосунках, тим самим таких стосунків не стає менше або більше. Проживаючи в таких союзах кожна фізична особа за власним бажанням реалізує своє особисте немайнове право на сім'ю [3, с. 441].

Вважають, що законодавче врегулювання зареєстрованого партнерства дозволило вирішити ряд правових проблем, що виникають при створенні сімейного союзу особами однієї статі, оскільки в більшості країн продовжує діяти імперативна вказівка закону про те, що шлюбом є виключно союз чоловіка і жінки і в силу національних і релігійних особливостей він не може бути заключено між особами однієї статі [5, с. 104].

Крім того, як вбачається з багаторічного досвіду зарубіжних країн, в якості правової підстави виникнення взаємних прав та обов'язків фактичного подружжя законодавство більшості країн передбачає дотримання процедури державної реєстрації подібних відносин або укладення відповідних договорів про партнерство.

Слід зазначити, що в Угорській республіці з прийняттям нового Цивільного кодексу, його нова редакція є несподіваною та, відповідно до думки Ондраша Кереша, *прийнято недостатньо продуманих змін* [18, с. 6]. *Зареєстроване партнерство* повністю зникло з Цивільного кодексу як єдине регулювання приватних правовідносин на такому рівні, що зареєстрований партнер не згадується законом ні в тематичній групі «родич» [16, 8:1. § 1.és 2. pont], ні серед шлюбних перешкод, лише за обставин, які виключають існування реального співжиття, якщо один партнер має зареєстроване партнерство з іншим. Це рішення, однак, ні в якому разі не означає, що зареєстровані партнери були б поза зоною захисту Цивільного кодексу, тому що § 3 (1) Закону про зареєстроване партнерство Угорщини залишається чинним, який загальним посиланням містить у собі норму про те, що сімейно-правові норми стосовно подружжя стосуються і зареєстрованих партнерств,

за винятком, вказаним у законі. Зареєстровані партнери мають такі ж права та обов'язки один до одного, які передбачені в Цивільному кодексі, що стосуються особистих і майнових прав та обов'язків, що пов'язані зі шлюбом: вірність, зобов'язання взаємного співробітництва та підтримки, утримання, придбання спільного майна, користування квартирою на підставі Книги 7 ЦК Угорщини «Сімейне право», мають законний спадкоємний статус, як і в подружжя. *Цивільний кодекс, волею-неволею, є фоном прав зареєстрованого партнерства* [16, 6:514. § (1) bek].

Зареєстроване партнерство в Угорщині можуть укласти дві одночасно присутні особи однієї статі, віком вісімнадцять років перед реєстратором, якщо вони заявляють, що мають намір створити зареєстроване партнерство. Встановлення зареєстрованого партнерства здійснюється публічно у присутності двох свідків. Елементи партнерства майже ідентичні шлюбу, однак зареєстровані партнерства можуть бути укладені тільки дорослими, особам віком до 16 років орган опіки та піклування не може надати дозвіл на встановлення таких відносини.

Після декларування зареєстрованими партнерами, факт реєстрації відносин реєструється реєстратором у метричну книгу, запис, як у випадку шлюбу, і має декларативну силу.

Подібно до процедури шлюбу, *перед створенням зареєстрованого партнерства* майбутні зареєстровані партнери також:

- повинні заявити перед реєстратором, що їх зареєстроване партнерство не має правового бар'єру по їх найкращим знанням і
- вони повинні довести, що юридичні умови їх зареєстрованого партнерства існують.

Для існування зареєстрованого партнерства – з невеликою розбіжністю – повинні бути виконані однакові формальні умови, як і у випадку шлюбу:

- лише компетентний орган держави, тобто реєстратор, має право сприяти створенню зареєстрованого партнерства,
- зареєстроване партнерство може бути сформовано лише між двома особами однакової статі, тобто двома жінками або двома чоловіками,
- заяви, про укладення зареєстрованого партнерства, повинні робити зацікавлені особи особисто,
- партнери зареєстрованого партнерства повинні бути присутніми разом, коли здають декларацію для зареєстрованого партнерства та
- повинні повідомити реєстратору про взаємну та співзвучну декларацію щодо встановлення зареєстрованого партнерства [19, с.259].

Що стосується цивільно-правових наслідків, то *спадкоємний статус зареєстрованих партнерств* є таким самим, як і у подружжя.

Припинення зареєстрованого партнерства тягне звільнення від правових наслідків, пов'язаних із створенням зареєстрованого партнерства [19, с.262].

Зареєстроване партнерство буде припинено

- зі смертю одного з партнерів,
- судовим розірванням або
- припинення нотаріусом [17, II. 4. §].

В Угорщині існує таке поняття як партнерські відносини, які створюються між двома неодруженими особами, що живуть в спільному домогосподарстві, в емоційному та економічному співтоваристві, жоден із них не має шлюбне спільне життя, зареєстроване партнерство або партнерські відносини з іншою особою, і які по прямій лінії не знаходяться у родинних або братніх відносинах. Не обов'язково мають бути різностатевими, тому співжиття може бути встановлено і між особами однієї статі [16, 6:514. §].

Хоча законодавчий орган мав намір точно визначити поняття щодо партнерських відносин, інтерпретація деяких концептуальних елементів залишається незрозумілою, вони наповнюються змістом завдяки судовій практиці [8, с.11; 11].

Їхньою особливістю є те, що:

- а) між сторонами існує емоційна та економічна спільність.
- б) партнери живуть у спільних домогосподарствах тривалий час.
- в) шлюб з іншими особами, зареєстроване партнерство, де-факто партнерські відносини.

Крім того, в Угорщині існує запис про партнерство, яке є поширеним у парах різних статей, і, як правило, здійснюється нотаріусом за взаємною волею сторін. Суть полягає в тому, що не виникають жодні права або обов'язки, але легше довести наявність співжиття в можливому судовому процесі.

Слід зазначити, що Цивільним кодексом Угорщини цивільне партнерство не передбачено, однак положення Цивільного кодексу застосовуються до фактів та правовідносин, що виникають після набуття ним чинності [16, 1 §].

Наприклад, Стаття 4:86 п. 1 Цивільного кодексу Угорщини про право на утримання партнера та стаття 4:94 п. 1 Закону про житлове користування партнерами при розрахунку тривалості не менше одного року спільного проживання слід враховувати і тривалість безперервного життя, здійсненого до набрання чинності Цивільним кодексом Угорщини [16, 29. §].

Також, якщо Цивільним кодексом Угорщини не передбачено інше, положення нового Цивільного кодексу застосовується до зобов'язань, які виникли після набрання чинності Цивільним кодексом. Сторони погоджуються, що договір, який вони підписали до набрання чинності Цивільним кодексом, буде повністю регулюватися новим Цивільним кодексом [16, 50. § (1)-(2) бек.].

На сьогоднішній день існують Європейські країни, в яких не дозволено реєструвати цивільне партнерство, а саме: Болгарія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина.

Таким чином, фактичне проживання відносин між двома особами, які не перебувають у шлю-

бі, які живуть в емоційній спільноті разом, у яких не має шлюбу або спільного проживання, і які не перебувають у родинних зв'язках, відносинах усиновлення, або у братських, напівбратських відносинах. Воно припиняється в разі одруження або розірвання стосунків.

Наприклад, в Угорщині в 1970-х роках кількість шлюбів становила від 90 до 100 тисяч на рік, а до 2013 року вона не досягла 37000. Поширення співжиття де-факто також підтверджується тим фактом, що кількість дітей, народжених поза шлюбом, постійно зростає, що в 2015 році досягла найвищої вимірювальної величини, 47,8 відсотка [20, с.13].

Висновки. Співвідношення форм партнерських відносин в Угорщині

	Шлюб	Зареєстроване цивільне партнерство	Запис про партнерство	Партнерські відносини
Стать осіб	Особи різної статі	Особи однієї статі	Особи однієї або різної статі	Особи однієї або різної статі
Вік	18, з дозволу органу опіки та піклування з 16	18	18	Без обмеження віку
Виникнення	Висловлення згоди перед реєстратором	Висловлення згоди перед реєстратором	Запис нотаріусом у реєстр	Стосунки на основі почуттів, спільного побуту та утримання
Припинення	Судом	Судом або за домовленістю	В разі припинення стосунків будь-яка із сторін може просити скасувати запис про реєстрацію	Автоматично в разі припинення стосунків
Право на ім'я	Так	Ні	Ні	Ні
Поділ майна	В рівних частинах	В рівних частинах	Пропорційно внеску	Пропорційно внеску
Утримання	так	так	Спільна дитина та 1 рік спільного проживання	Спільна дитина та 1 рік спільного проживання
Користування квартирою в разі розлучення	так	так	Спільна дитина та 1 рік спільного проживання	Спільна дитина та 1 рік спільного проживання
Спадкування без заповіту	так	так	ні	ні
Користування житлом, якщо партнер не є спадкоємцем	узуфрукт	узуфрукт	так	так
Пенсія вдови	так	так	Спільне проживання протягом 10 років, або спільна дитина та 1 рік спільного проживання	Спільне проживання протягом 10 років, або спільна дитина та 1 рік спільного проживання

Право на батьківство	так	ні	ні	ні
Усиновлення дитини партнера	так	ні	ні	ні
Спільне усиновлення	так	ні	ні	ні
Штучне запліднення	так	ні	Лише партнерам з різною статтю	Лише партнерам з різною статтю
Утримання дитини партнера	так	так	Із тексту нормативного акту неоднозначне тлумачення	Із тексту нормативного акту неоднозначне тлумачення
Відмова бути свідком	так	так	так	так
Зіткнення інтересів правила	так	так	так	так
Інформація про стан здоров'я та право вирішення	так	так	так	так
Член сім'ї в разі імміграції	так	так	Якщо одна із сторін є громадянином Угорщини після одного року спільного проживання. Якщо одна сторона є громадянином ЄС, незалежно від тривалості спільного проживання. В інакшому випадку немає визнання.	Якщо одна із сторін є громадянином Угорщини після одного року спільного проживання. Якщо одна сторона є громадянином ЄС, незалежно від тривалості спільного проживання. В інакшому випадку немає визнання.
Інші права та обов'язки		Такі як у подружжя	Залежить від окремого нормативного акту	Залежить від окремого нормативного акту

Таким чином, зареєстроване партнерство в Угорській республіці поширене, актуальне, практично прирівняне до шлюбу, базується на принципах сімейного права і поряд із захистом шлюбу ідентичним принципом сімейного права є і захист «сім'ї». Однак, перевага шлюбу полягає в тому, що всі європейські країни визнають інститут шлюбу, на відміну від зареєстрованого партнерства, тобто при переїзді з однієї країни в іншу необхідно ре-

єструвати шлюб. В Україні цивільне партнерство існує приховано, більшість громадян виступають проти таких змін, але це зміни, які мають бути прийняті, щоб забезпечити права різних груп населення. Однак, поки не буде прийнято закон про зареєстроване цивільне партнерство, вести мову можемо лише про фактичне проживання як осіб однієї статі так і різної.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ворожейкин Е. М. Правовые основы брака и семьи. – М. : Юридическая литература. – 1969. – 160 с.
2. Белякова А. М. Советское семейное право. – М. : Юридическая литература. 1974. – 304 с.
3. Калітенко О. М. Цивільне (громадянське) партнерство як спосіб реалізації права фізичної особи на сім'ю // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса). у 2 т. Т. 2. відп. ред. М. В. Афанасьєва. – Одеса. Юридична література, 2016. – С. 440-442.
4. Пилипенко Ю.О. Євроінтеграція України: зареєстроване партнерство як альтернатива зареєстрованому шлюбу // Шості юридичні диспути пам'яті Є.В. Васюковського. С. 327-330. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9452/1/327-331%2B.pdf>.
5. Ревуцкая И.Э. Зарегистрированное партнерство как основание создания семьи в законодательстве стран-членов Европейского Союза И.Э. Журнал «LegeasiViata». – RepublicaMoldova. – 2017. – №9(309). – С.102-105.
6. Csüri É. A Bejegyzett élettársi kapcsolat és az élettársi viszony igazolása. – Ügyvédek Lapja. – 2014. – №4.
7. Barzó Tímea. Acsaládi alapelvei és érvényesülésük nehézségei. Jogi Szemle. – 2017. – №12. – О.37-57.
8. Hegedüs A. Az élettársi fogalma és a kifejezés tartalmi vonatkozásai. Családi Jog. – №4. – 2006. – 10-15 o.
9. Kuti Sz. Párkapcsolati formák Magyarországon. Élettársak a közjegyző előtt – „születéstől a halálig». Közjegyzők Közlönye. – 2016. – №1. – 5-49 o.
10. Kriston E. Az élettársi kapcsolatok szabályozása az új Ptk. tükrében. Advocat.Miskolc. XVII. – №1-2. – 2014. – 35-40 o.
11. Szeibert O. Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai. In: Körös András (szerk.): Az új Ptk. magyarázata III / VI.. Polgári jog. Családjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013.
12. Tóth Á. Az álettársak jogainak bővítéséről. – Családi Jog. 2013. – №2.
13. Dr. Vécsey Tamás. A Római Jog külső története és institúciói. Budapest. FRANKLIN –TÁRSULAT. 1885.– 622 o.
14. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Розпорядження КМУ від 23.11.2015 року. № 1393. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679> (дата звернення: 17.11.2017)
15. Про цивільне партнерство : Проект Закону України 2017 р. URL: <http://t-o.org.ua/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%AB%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%BB.pdf> (дата звернення: 19.11.2017)
16. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről <http://www.slteam.hu/letoltheto/PTK%202017.pdf>
17. 2009. évi XXIX. Törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról. URL: <https://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A0900029>. TV(дата звернення: 17.11.2017)
18. Az élettársi kapcsolat szabályozásában az új Ptk. Módosító indítványok alapján történt átirását kritikai élelemzi Vékás L. Birálot és jobbitó észrevételek az új Polgári Törvénykönyv kapcsán (zárószavazás előtt).Magyar Jog. 2013. évi 1. szám. 1-7 o.
19. Barzó T. A magyar család jogi rendje. Budapest. Patrocinium Kiadó. 2017. 565 o.
20. Népmozgalom. 2015 In.Statisztikai tükör. 2016. április. 13.o.

Булеца Сибіла Богданівна

ЦИВІЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Статтю присвячено дослідженню цивільних партнерств в Україні та в Угорській республіці. Виявлено, що вони можуть бути зареєстровані (прирівнюється до шлюбу) у реєстратора, зроблено запис про партнерство у нотаріуса та фактичне проживання. Проведено порівняльний аналіз різних форм цивільного партнерства та виявлено їх особливості.

Ключові слова: цивільне партнерство, шлюб, сім'я, нотаріус, реєстрація.

Булеца Сибилла Богдановна

ГРАЖДАНСКОЕ ПАРТНЕРСТВО: ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ

Статья посвящена исследованию гражданских партнерствам в Украине и в Венгерской республике. Вывявлено, что они могут быть зарегистрированы (приравнивается к браку) у регистратора, сделана запись о партнерстве у нотариуса и фактическое проживание. Проведен сравнительный анализ различных форм гражданского партнерства и выявлены их особенности.

Ключевые слова: гражданское партнерство, брак, семья, нотариус, регистрация.

Bulecá Sibilla

CIVIL PARTNERSHIP: TYPES AND FEATURES

The article is devoted to the study of civil partnerships in Ukraine and in the Hungarian Republic. It was found that they can be registered (equivalent to marriage) from the registrar, a record of the partnership with the notary and the actual residence has been made. A comparative analysis of various forms of civil partnership has been conducted and their features have been identified.

Keywords: civil partnership, marriage, family, notary, registration.